

7. Стрелецкая Е. К вопросу об особенностях летней педагогической практики // *Alma mater*, 2005. – №2. – С.52-53.

УДК 371.132 : [378 : 351.74] (477)

ОСОБЛИВИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО І ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ НА НАВЧАННЯ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Тюріна В.О., д. пед. н., професор

Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті охарактеризовано етапи професійного та психологічного відбору кандидатів на навчання у навчальних закладах МВС України.

Ключові слова: психологічний відбір, професійний відбір.

Тюрина В.А. ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОТБОРА КАНДИДАТОВ НА УЧЕБУ В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ СИСТЕМЫ МВД УКРАИНЫ / Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина.

В статье охарактеризованы этапы профессионального и психологического отбора кандидатов на учебу в учебных заведениях МВД Украины.

Ключевые слова: психологический отбор, профессиональный отбор.

Tyurina V.A. THE PARTICULARITIES PROFESSIONAL AND PSYCHOLOGICAL SELECTION CANDIDATE ON TRAINING IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE SYSTEM MVD UKRAINE / Karkovskiy national university of the internal deals, Ukraine.

Stages professional and psychological selection candidate are characterized In article on training in educational institutions MVD Ukraine.

Key words: psychological selection, professional selection.

Професійна діяльність практичних психологів в органах внутрішніх справ (ОВС) є вельми різноманітною і має свої особливості, які визначаються багатьма факторами, до числа яких відносяться умови професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ, що у свою чергу детермінують вимоги, котрим мають відповідати спеціалісти зазначеної силової структури, а отже, і кандидати на навчання у навчальних закладах системи МВС України.

Найбільш важливими джерелами комплектування органів внутрішніх справ (ОВС) кваліфікованими спеціалістами є вищі та середні навчальні заклади МВС України. Правоохоронні органи на місцях зацікавлені в тому, щоб до них на службу приходили молоді спеціалісти, які мають високий рівень сформованості професійних знань, умінь та навичок. Освітній рівень випускників залежить не тільки від ефективно побудованого навчального процесу, а й від якісного комплектування слухачами навчальних закладів МВС України. Вибір найбільш придатних кандидатів на навчання має забезпечувати існуючий у системі МВС України багатоступеневий професійний відбір, тобто спеціально організований дослідницький процес, у ході якого визначають медичну, психофізіологічну та соціально-психологічну придатність претендентів на навчання складних, відповідальних професій або на зайняття відповідних посад у підрозділах ОВС.

Проблему професійного та психологічного відбору претендентів на навчання у навчальних закладах МВС України досліджували соціологи, психологи (О.В. Бойко, І.В. Ващенко, Е.М. Єгорова, Г.В. Попова), педагоги (С.П. Гіренко, В.О. Тюріна,

О.І. Федоренко), (Д.О. Кобзін, В.Л. Лапшина, І.П. Рущенко, В.О. Соболев), юристи (О.М. Бандурка, О.А. Мартиненко, О.Н. Ярмиш).

Але незважаючи на фундаментальність зазначених праць, питання, пов'язане з особливостями професійної діяльності практичних психологів в ОВС, спрямованої на виявлення психологічної придатності претендентів на навчання у навчальних закладах МВС України та на зайняття посад у підрозділах ОВС, залишається ще недостатньо вивченим. Також потребують подальшого дослідження та розробки методики для здійснення психологічного відбору кандидатів на навчання та на службу до ОВС.

Мета нашої статті полягає в тому, щоб визначити особливості психологічного відбору кандидатів на навчання у навчальних закладах МВС України як складової професійного відбору.

Виходячи з теоретичних положень та досягнень науки у питаннях психології праці, основними методичними підходами до психологічних досліджень з профвідбору слід вважати такі: а) вивчення ступеня цілісності особистості; б) дослідження динамічних характеристик особистості; в) порівняльне вивчення діяльності людини в оптимальному та екстремальному режимах (при відборі за професіями, що пов'язані з великим нервово-емоційним напруженням; г) спеціальне дослідження окремих властивостей особистості, які мають особливе значення для даного виду трудової діяльності.

Для успішного вирішення завдання розробки систем психологічного відбору спеціалістів необхідна певна послідовність дій. Загальне завдання полягає у підборі найбільш інформативних методик, за допомогою яких можна було б повністю характеризувати ті якості спеціалістів, від яких безпосередньо залежить успіх діяльності. Особливі труднощі полягають в тому, що потрібно характеризувати не тільки наявні властивості, а й побудувати прогноз щодо їх розвитку в процесі навчання.

Починати дослідження потрібно з проведення **аналізу професіограми** спеціаліста. Професіограма дозволяє встановити, які та в якій мірі психофізіологічні та інші характеристики людини необхідні для успішного оволодіння професією та самостійної праці. У зв'язку з цим виникає проблема: як ці характеристики виявити та оцінити у пошукача професії.

Успішне виконання професійної діяльності працівником ОВС значною мірою опосередковується його особистісними якостями, що виявляються за допомогою психологічного аналізу структурних компонентів його особистості. **Психологічні** особливості суб'єкта правоохоронної діяльності, безумовно, впливають на її протікання. Це положення покладено в основу розуміння сутності професійної майстерності, пояснює вплив рівня розвитку професійно важливих якостей на результати діяльності, дозволяє вирішувати проблему професійної придатності та надійності працівника ОВС.

Найбільш повно структура особистості працівника ОВС представлена у моделі особистості, розробленій А.М.Столяренком [1]. Згідно з цією моделлю, у структурі особистісних якостей та властивостей виділяється чотири відносно самостійні складові:

Цілемотиваційні якості. Вони розкривають спрямованість особистості, яка характеризує у соціальному плані людину за найбільш суттєвими характеристиками: ставлення до інших, до себе, до майбутнього, до професії та ін.

Цілемотиваційні якості поділяють на дві групи: ідейно-мотиваційні якості та професійно-мотиваційні якості.

Морально-психологічні (морально-ділові) якості. Ці якості виступають частиною ціннісно-нормативної сфери особистості і характеризують систему домінуючих

соціальних відносин: ціннісні орієнтації працівника, що визначають його ставлення до виконання службових обов'язків, а також якості, що визначають моральну стійкість і невідступність.

Морально-ділові якості особистості працівника ОВС взаємопов'язані із спрямованістю особистості через високорозвинену правосвідомість, яка включає в себе розуміння та дотримання усіх принципів права, усвідомлене почуття законності у здійсненні правоохоронної діяльності.

Професійно-ділові якості. Цей компонент включає в себе спеціальні здібності та професійну підготовку працівника. До них відносяться: загальний рівень інтелекту, професійне мислення, спостережливість, розвинута пам'ять; професійна майстерність як сукупність професійних знань, умінь та навичок і як здатність приймати рішення; вольові та організаційні якості, що характеризуються цілеспрямованістю, мужністю, наполегливістю та самостійністю; психологічна підготовленість як вияв психічної стійкості в екстремальних ситуаціях, витримки, здорового ризику; спеціальні здібності – розшукові, слідчі, педагогічні, виховні, комунікативні.

Професійно важливі психофізіологічні властивості: емоційність; швидкість моторних реакцій; працездатність; урівноваженість, стійкість до фізичних та психічних навантажень, психологічного тиску, ризику. Ці якості не можна розглядати абстрактно, поза контекстом тієї спеціалізованої діяльності, в яку як суб'єкт включений працівник ОВС.

Враховуючи наведену вище модель особистості працівника ОВС, слід підкреслити, що професійний відбір передбачає власне вибір кращого з декількох кандидатів, який зможе оптимально здійснювати у майбутньому професійну діяльність. Науково обґрунтований відбір повинен будуватися не на виборі найбільш здібного кандидата з усіх, а на основі відповідності якостей кандидата необхідним вимогам.

У загальному вигляді відбір до ОВС поєднує в собі **чотири послідовні етапи:** соціально-правовий, медичний, психологічний та конкурсно-екзаменаційний.

Соціально-правовий аспект відбору здійснюється кадровими апаратами, які використовують свої специфічні методи ознайомлення з кандидатом та його оцінки.

Медичний відбір включає в себе вивчення соматичного та психічного здоров'я кандидата. Він здійснюється окружними військово-лікарськими комісіями (ОВЛК) та Центрами психодіагностики (ЦПД), у яких домінує психіатричний компонент відбору.

Третій етап відбору – виключно психологічний. Він здійснюється відділеннями (групами) психологічного забезпечення навчальних закладів МВС України. І якщо усі інші ступені відбору мають тверду юридичну базу, відпрацьовані методи дослідження, перевірені багаторічною практикою, то психологічний відбір, що здійснюється відділеннями психологічного забезпечення, перебуває на етапі свого становлення і розвитку.

Методичне забезпечення психологічного відбору до кінця не розроблене. Недостатньо досліджено зв'язок результатів психологічного відбору, що проводиться відділеннями психологічного забезпечення, з успішним засвоєнням курсантами програми професійної освіти. Висновки відділень психологічного забезпечення мають в основному рекомендаційний характер. Остаточне рішення про допуск до вступних іспитів, які можна розглядати як четвертий, конкурсно-екзаменаційний етап професійного відбору, виносять приймальні комісії навчальних закладів. Вони ж вирішують питання про зарахування кандидата.

Наслідком такого становища є все частіші випадки відсіву курсантів з I і II курсів, низька успішність ряду курсантів і слухачів, значна кількість осіб, які не відповідають

вимогам навчальних закладів МВС. Так, аналіз основних причин відрахування слухачів першого року навчання показав, що найбільша кількість відрахувань пов'язана з небажанням навчатися та з академічною заборгованістю, різного роду порушеннями дисципліни, у тому числі за здійснення злочинів відраховано 32,3% із загальної кількості відрахованих. Крім того, 41,1% слухачів III курсу за результатами навчання і професійної відповідності до роботи в ОВС характеризуються як слабкі та посередні.

Наведені дані дають усі підстави вважати актуальним і необхідним запровадження професійного психологічного відбору кадрів для ОВС. При цьому психологічний відбір кандидатів, що вступають до навчальних закладів МВС України, має стати провідним напрямком професійного відбору кадрів для ОВС, якому належить розв'язати двоєдину задачу. По-перше, це відбір осіб, які бажають і об'єктивно здатні працювати в міліції; по-друге, це відбір абітурієнтів, котрі бажають і об'єктивно здатні до навчання в спеціальних навчальних закладах юридичного профілю.

У системі професійного відбору, що склалася, у якій кадрові служби націлені головним чином на чистоту анкетних даних, центри (лабораторії) психодіагностики – в основному на виявлення нервово-психічної патології, екзаменаційні комісії – на оцінку знань, отриманих у середній загальноосвітній школі, роль власне психологічного відбору, що проводиться відділеннями (групами) психологічного забезпечення, безумовно має зростати.

Згідно із нормативними документами психологічний відбір кандидатів на навчання – це частина професійного відбору, що становить собою комплекс заходів, спрямованих на якісне комплектування навчальних закладів МВС України курсантами (слухачами) відповідно до вимог навчання та наступної професійної діяльності.

Основними завданнями відбору кандидатів на навчання є:

- встановлення придатності кандидата до навчання;
- удосконалення відбору на основі аналізу результатів навчання курсантів та наступної професійної діяльності випускників (працівників).

Кандидати на навчання у навчальних закладах МВС України за направленнями відділів чи підрозділів ОВС спочатку обстежуються в регіональному Центрі (лабораторії) психодіагностики (ЦПД) за 3-4 місяці до вступних екзаменів. На даному етапі психологи ЦПД допомагають психіатрам у діагностиці слабо виражених психічних розладів, використовуючи при цьому стандартний комплекс психодіагностичних методик: колірний тест Люшера, прогресивні матриці Равена, стандартизований багатофакторний метод дослідження особистості Л.Н. Собчик. У деяких випадках при підозрі на приховану нервово-психічну патологію, для більш поглибленого вивчення кандидата використовується ряд патопсихологічних методик.

У діяльності центрів психодіагностики не передбачено окремих критеріїв придатності кандидатів на навчання, до них висувають такі ж вимоги, як до усіх інших, хто поступає на службу в ОВС. Якщо у кандидата на навчання не знайдено захворювань, передбачених Наказом МВС України № 303 від 10.06.1994 р., він вважається придатним до служби та навчання у системі МВС.

У висновках ЦПД вказуються результати застосування психодіагностичних методик, а також дається їх короткий змістовний опис. Закінчуються вони висновком рекомендаційного характеру про доцільність чи недоцільність використання кандидата на передбаченій посаді, тобто остаточне рішення про прийом кандидата у даному випадку залишається за комплектуючими органами на місцях.

Висновки, як правило, даються у скороченому стандартному формулюванні, яке не дозволяє посадовим особам навчальних закладів скласти цілісне уявлення про індивідуально-психологічні особливості кандидата.

Спеціалісти ЦПД у висновках можуть вказати категорію придатності кандидата до передбаченої посади: 1 категорія – “рекомендується без обмежень” (повністю відповідає вимогам передбаченої посади); 2 категорія – “рекомендується умовно” (мінімально відповідає вимогам передбаченої посади, допускається до навчання чи професійної діяльності при недоліку кандидатів, відноситься до “групи ризику”, при зачисленні на службу після закінчення строку стажування підлягає повторному психодіагностичному обстеженню); 3 категорія – “не рекомендується” (не відповідає вимогам передбаченої посади чи навчання).

Таким чином, відбір, що здійснюється ЦПД, маючи виражену психіатричну спрямованість, не враховує специфіку контингенту кандидатів на навчання, прирівнюючи його до тих, хто поступає на службу. Хоча очевидно, що правоохоронна діяльність та навчальна діяльність мають різну структуру і зміст, тим самим обумовлюючи вимоги до своїх суб’єктів далеко не ідентичні. Крім того, психологічна інформація на кандидата, що надається центрами психодіагностики, є абсолютно недостатньою, щоб зробити висновок про придатність кандидата до навчання у навчальному закладі МВС України.

Наступний етап психологічного відбору здійснюється на місцях відділеннями (групами) психологічного забезпечення (ВПЗ) навчальних закладів МВС України.

Завданнями відділень психологічного забезпечення є:

- проведення психологічного відбору та остаточне визначення придатності кандидатів до навчання;
- розробка заходів психологічного супроводження курсантів навчальних закладів;
- підготовка рекомендацій щодо оптимального розподілу курсантів у навчальні групи та на посади молодших командирів;
- аналіз ефективності заходів відбору та розробка пропозицій щодо їх удосконалення.

Працівники ВПЗ, ознайомившись із супроводжувальними матеріалами на кандидата, зобов’язані провести його психологічне обстеження, спрямоване на поглиблене вивчення та оцінку психологічних особливостей особистості, рівня розвитку його пізнавальних здібностей, мотиваційної та емоційно-вольової сфери, моральних якостей, особливостей спілкування та поведінки в колективі.

З 1994 р. абітурієнти проходять психологічне тестування у відповідності до Розпорядження МВС України № 13 від 11.02.1994 р. “Про організацію роботи з психологічного відбору кандидатів у навчальні заклади МВС України”. З цією метою, згідно із Розпорядженням, створюються тимчасові групи із числа спеціалістів психофізіологічних лабораторій, військово-лікарських комісій, працівників відділів по роботі з особовим складом та психологів. Відбір проводиться на основі визначення мотиваційної та інтелектуальної готовності до навчання за допомогою методик, які розроблені науково-дослідним центром Української академії внутрішніх справ.

За результатами обстеження виноситься один з наступних висновків про придатність кандидата до навчання:

- “рекомендується в першу чергу” – перша категорія придатності – кандидат повністю відповідає вимогам навчання;
- “рекомендується” – друга категорія придатності – кандидат в основному відповідає вимогам навчання;

- “рекомендується умовно” – третя категорія придатності – кандидат частково відповідає вимогам навчання;
- “не рекомендується” – четверта категорія придатності – не відповідає вимогам навчання.

Єдиних критеріїв (крім вищевказаного Розпорядження, яке не є вичерпним) для встановлення груп придатності не розроблено. Частіше за все ВПЗ використовують як критерій відповідні тестові норми методик, які застосовуються для психологічного обстеження кандидатів, будують нормативну шкалу самостійно на основі вибіркового статистичного розподілу результатів проведення тестування.

Треба вказати на деякі проблеми, що виникають у професійному відборі кандидатів на навчання у навчальні заклади МВС України.

Визначення цілей та завдань психодіагностичного обстеження кандидатів на навчання має першочергове значення при виборі психодіагностичних методик. Якщо завданням дослідження абітурієнта є визначення професійної придатності, то точність прогнозу буде досить низькою, які б методи не використовувалися.

На думку багатьох спеціалістів у галузі вивчення персоналу [2], професійна придатність формується уже під час самої діяльності, причому успішність та швидкість її формування залежить від таких головних факторів:

- особливостей професійної мотивації;
- повноти та адекватності спеціальних знань та умінь;
- особистісних особливостей;
- деяких достатньо стійких психофізіологічних характеристик (енергетичних, темпових, лабільних та інших, пов'язаних із властивостями гуморальної та нервової систем).

Надзвичайно складним завданням є прогнозування успішності чи неуспішності майбутньої професійної діяльності у 19-22-річного кандидата, якому ще належить подолати довгий курс навчання професії у навчальному закладі.

За цей період відбувається дорослішання, змінюються установки, інтереси, розвиваються здібності, набуваються специфічні знання, уміння, навички, змінюється ієрархія цінностей, відбувається інтенсивне становлення світогляду. Враховувати заздалегідь усі ці динамічні характеристики, які в значній мірі визначають професійну успішність, просто неможливо. Тому реальним завданням при обстеженні абітурієнтів є визначення інтелектуально-мотиваційної готовності до навчання у навчальних закладах МВС України, оскільки високий рівень цієї готовності буде сприяти засвоєнню професійних знань, навичок, умінь, що становлять собою основу професійної придатності.

Концепція діагностики рівня готовності молоді до навчання базується на ідеї всебічного врахування ступеня придатності особистості до певної трудової (навчальної) діяльності. Готовність до навчання тісно пов'язана із розвитком загальних здібностей людини, зокрема зі здатністю до розумової активності, психічної саморегуляції, з інтелектом, який є важливим фактором об'єктивної готовності вчитися.

До структури загальних здібностей обов'язково входять також неінтелектуальні фактори, які включають у себе багато властивостей особистості, зокрема, особливості мотиваційної та емоційної сфери, темпераменту. Доведено, що максимальній ефективності діяльності відповідає оптимальна сила мотивації. Успішності трудової і навчальної діяльності, як правило, відповідає середній рівень мотивації на власний престиж і добробут, а зв'язок між успішністю і мотивацією на взаємні дії, соціальну комунікацію є зворотним.

Особливе значення для оволодіння кандидатом професією правоохоронця мають особливості мотивів її вибору.

Виявлення професійних мотивів, врахування їх динаміки у процесі оволодіння професією, цілеспрямоване формування під час навчально-виховної роботи дозволяє:

- відбирати до ОВС кандидатів зі стійкою професійною мотивацією та зменшити тим самим матеріальні витрати на їх підготовку, і що не менш важливо, зменшити, якщо не виключити зовсім, пов'язані з цим моральні витрати;
- підвищити ефективність професійної підготовки та навчання, що є особливо важливим у зв'язку з постійним збільшенням обсягу необхідних знань та для скорішого включення в професійну діяльність;
- забезпечити скоріше становлення спеціаліста, керівника, організатора; значною мірою забезпечити самостійне засвоєння людиною знань як протягом навчання в навчальному закладі, так і після його закінчення.

Таким чином, більш ретельний професійний відбір, удосконалення методів психологічної діагностики, зокрема, виявлення мотивів вибору професії, дають позитивні результати, сприяють чіткішому визначенню придатності кандидата до навчання у навчальному закладі МВС України, зменшенню плинності кадрів в ОВС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Столяренко А.М. Психологические и педагогические проблемы управления в МВД. – М.: Наука, 1982. – 237 с.
2. Психологічне та соціологічне забезпечення роботи з персоналом в ОВС України: Зб. метод. рекомендацій. – Харків: Вид-во НУВС, 2002. – 144 с.

УДК 37.03 : [371.4 : 61] (092)

ВИХОВАННЯ ЯК ТЕРАПІЯ У АНТРОПОСОФСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Федій О.А., к. пед. н., доцент, докторант

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

У статті вивчається терапевтичний контекст соціально-виховного впливу на особистість у антропософії Рудольфа Штейнера та його послідовників. Автором виділені основні терапевтичні засоби вальдорфської педагогіки та висвітлена їх роль у самовихованні та соціалізації людини.

Ключові слова: терапевтичний потенціал педагогічного процесу, терапевтичне виховання, душевна рівновага людини, педагогічні терапевтичні засоби, лікувальна евризмія.

Федий О.А. ВОСПИТАНИЕ КАК ТЕРАПИЯ В АНТРОПОСОФСКОЙ КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕКА / Полтавский государственный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина.

В статье изучается терапевтический контекст социально-воспитательного влияния на личность в антропософии Рудольфа Штейнера и его последователей. Автором выделены основные терапевтические средства вальдорфской педагогики и освещена их роль в самовоспитании и социализации человека.

Ключевые слова: терапевтический потенциал педагогического процесса, терапевтическое воспитание, душевное равновесие человека, педагогические терапевтические средства, лечебная эвритмия.